

УДК 329.12

КОНЦЕПТ «МІНІМАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ»: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ У СУЧАСНИХ ТЕОРІЯХ ЛІБЕРАЛІЗМУ

Зіновій Буричко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра теорії та історії політичної науки,
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна
e-mail: burychko@ukr.net*

Обґрунтовано бачення «мінімальної держави» як політичного організму з мінімальним обсягом повноважень для регулювання життя індивідів та реалізації їхньої свободи, котрі представлено в теоріях Ф. Гаєка та Р. Нозіка. Проаналізовано розуміння індивіда, прав і свобод у цих мислителів. Визначено, що держава є наслідком спонтанного порядку, а вагомими принципами діяльності «мінімальної держави» – свобода індивіда, економічна доцільність, користь.

Ключові слова: «мінімальна держава», свобода, спонтанний порядок, рівність, закон, лібералізм.

З поняттям «держава» багато років пов'язують форму організації суспільства, але ціннісне визначення цього явища суттєво змінювалося залежно від переконань дослідників, ідеологій: від наділення держави ознаками божественного розуму до заперечення держави, окреслення її як аморального факту в анархізмі. У ХХІ ст. ще гостріше постає питання про роль держави в сучасному світі, адже маємо справу з посиленням глобалізаційних тенденцій, постійному розмиванні суверенітету, зміною свідомості громадян та ін. Для глибшого розуміння відносин «людина – держава» розглянемо теорії прихильників мінімальної держави Ф. Гаєка та Р. Нозіка.

Прагнення забезпечити найширшу свободу людини і чітко встановити межі держави, щоб її існування не призводило до диктатури, сприяли мислителям у формуванні важливих концепцій сучасного лібертаризму. Ці теорії породили дискусії в політичній науці, які тривають досі. Так, М. Фріден досліджує еволюцію лібералізму, феномену держави та свободи людини [12], американські науковці вивчають праці Ф. Гаєка на предмет його розуміння свободи та закону [16; 17]. Українські дослідники М. Бойчук, В. Шаповал, Р. Кабальський вивчають коло питань про феномен держави, її можливості впливати на свободу людини [1; 4; 15]. Одночасно значне коло питань щодо розуміння мінімальної держави, її природи, функцій залишається недостатньо вивченим в українській політичній науці.

Розуміння держави та її місця в житті людини неможливе без розуміння ролі індивіда, прав і свобод. Ф. Гаєк та Р. Нозік визначають, що людина – приватний власник самої себе і своїх здібностей. Індивід постає раціональною особою, що здатною конструювати дійсність, але, це конструювання здійснюється певними соціально-політичними інституціями в процесі культурної еволюції. Індивід у стосунках з іншими

людьми, соціальними групами чи інститутами прагне до задоволення власних інтересів і користі. Права людини не виникають з факту народження, як це було в класичному лібералізмі. Вони обумовлені двома джерелами – фактом володіння індивідами своєю особою і здібностями; правами індивідів на всі засоби і здібності, котрі інші люди погодилися вільно передати. Свобода є правом та умовою розвитку індивіда. Наприклад, Ф. Гаск пропонує таке визначення: свобода – в рамках закону, яка обмежує кожного так, аби гарантувати свободу всіх інших; це свобода не кожного ізольованого індивіда, а свобода людини, що живе в суспільстві. У тлумаченні мислителя принцип свободи класичного лібералізму – це «влада закону». Влада закону – значно більше, ніж конституціоналізм: вона вимагає, аби «всі закони відповідали визначеним принципам» [3]. Тому «влада закону» – це не норма закону, а влада мета-закону, певний політичний ідеал. Учений визначає свободу як самоспрямування, що, на думку американського дослідника лібералізму Дж. Воткінкса дає змогу свободі містити раціональні й ірраціональні складові, котрі допомагають особі здійснювати вибір у точках біфуркації, і вона складається з номінальної та феноменальної частин [17, с. 91]. «Влада закону» означає рівне використання можливостей ще невідомими людьми і несумісне зі заступництвом чи вчиненням шкоди конкретним особам. Саме ця рівність, на думку Ф. Гаєка, – єдиний формальний критерій справедливості. У праці «Злочинна самонадійність» Ф. Гаєк стверджує: «Свобода ухвалювати індивідуальні рішення стає можливою завдяки визначенню чітких меж прав індивіда (наприклад, прав власності) та розмежування сфер, у рамках котрих кожен може розпоряджатися доступними йому засобами у власних цілях, іншими словами, кожній людині встановлюється узаконена сфера свободи» [13, с. 110–111]. Власне справедливість у суспільстві, за Ф. Гаєком, – це можливість «забезпечити найбільшу можливість свободи для всіх, – акцентує М. Бойчук. – Цього можна досягти, однаково обмеживши свободу всіх за допомогою єдиних абстрактних правил» [1].

Для регулювання відносин між індивідами та забезпечення їхніх прав, потреб корисності необхідні нормативні межі, обумовлені правами людини, насамперед правом на свободу та рівність. Виникає потреба у створенні такого інституту, який би формував такі нормативні рамки, уніфікуючи максимальну кількість імовірних випадків конфлікту між індивідами. Отже, виникнення держави, за Р. Нозіком, – неминучий процес, що повторюється кожного разу, коли ми маємо суспільство без держави. Це гіпотетичний, а не історичний процес, який не порушує прав людини. Суспільний договір, який є висхідним положенням у класичному лібералізмі, змінюється у теорії Р. Нозіка. Під час утворення «мінімальної держави» громадяни не укладають договору ані між собою, ані з сувереном, а зі захисними агентствами.

Існування держави, на переконання Ф. Гаєка та Р. Нозіка, її відносин з людиною, як і відносини між індивідами у різних сферах людського буття коригуються за принципом «невидимої руки» або спонтанного порядку. У наслідок цього не лише встановлюються межі держави, й формуються взірці поведінки, котрі унаслідують усі громадяни держави. Однак спонтанний порядок Ф. Гаєка передбачає не просто індивідуально розрізнену діяльність індивідів, й суспільну співпрацю громадян, що

змушує їх змінювати образ дій, спостерігаючи зміни поведінки інших людей. Відтак виникають нові інституційні форми, спільні типи поведінки. Спонтанний порядок – це своєрідний ринковий механізм, в умовах якого в певний момент інтереси одного індивіда стає вигідно реалізовувати багатьом. У такий спосіб можна визначати і суспільний інтерес; цього ж не повинні робити урядові інститути. Через цю спонтанність також створюються правила поведінки. При чому, констатує Хр. Петсоулас, Ф. Гаєк вдається не стільки до людської раціональності, скільки до досвіду попередніх поколінь, здобутого у типових ситуаціях [17, с. 124]. Австрійський мислитель переконаний, що лише колективний досвід різних людей, різних поколінь шляхом експериментів здатний створити такі правила поведінки, котрі будуть виконуватися всіма та сприяти свободі індивідів. Правила поведінки, закони є наслідком культурної еволюції суспільства і результатом його природного розвитку. За Ф. Гаєком основна функція правил поведінки – не організація індивідуальних зусиль для розв’язання конкретних узгоджених проблем, а забезпечення порядку денного, який всіма суспільними групами буде узгодженим і водночас очолюватиме особисті цілі, що дадуть змогу отримувати свою користь від зусиль інших. Отже, в процесі формуванні порядку денного не лише виникає організація спільних дій, а й формується спонтанний порядок. Ф. Гаєк зазначає: порядок, який сам себе породжує, передбачає найкращий продукт, котрого було б неможливо досягти за інших умов. Вільний спонтанний порядок та правила поведінки надають більше шансів для реалізації власних інтересів кожного громадянина. Держава у вигляді соціально-політичного інституту також є наслідком такої спонтанності. Українська вчена А. Колодій переконана, що спонтанний порядок у Ф. Гаєка не заперечує свідомого втручання у діяльність певних організацій, однак воно мусить бути обмеженим [5]. Погоджуємось з думкою дослідниці: Ф. Гаєк не заперечує раціональності індивіда та переконаний: індивід і суспільні групи можуть конструювати дійсність, але їхні дії в цій площині не повинні переходити в планування економічних показників та перерозподілу прибутків, інакше – це дорога до рабства. Раціональне конструювання дійсності, навпаки, повинне враховувати інтереси й раціональність (ірраціональність) інших індивідів, соціальних інститутів. Окрім того, уряд та держава є наслідком такого конструктивного раціоналізму.

Суть держави повинна відображати суть суспільства. Як суспільство слугує полем для постійних обмінів між індивідами, так і держава повинна забезпечувати обміни, взаємодії між індивідами, їхніми асоціаціями та ін. Причому держава не має порушувати права індивідів, менше впливати на суспільство. Головна функція держави зводиться лише до запобігання актів насильства, порушення прав індивідів. Саме такий політичний простір залишають права людини державі. На думку Р. Нозіка, держава повинна виконувати роль «нічного сторожа», як і пропонувалося в класичному лібералізмі. Єдина сфера діяльності держави – підтримка добровільних і взаємовигідних обмінів між громадянами. Тому таку державу називають «мінімальною»: функції стосовно регулювання соціальних відносин зведені до мінімуму. «Мінімальна держава» – це найекстенсивніша держава, котру можна виправдати» [8, с. 239].

Політичні інститути й державна влада повинна бути організована у такий спосіб, аби залишати недоторканною свободу індивіда. Органи державної влади не мають права нав'язувати взірців життя, поведінки; їм необхідно гарантувати свободу вибору. В економічній сфері держава не має втручатися в ринкові відносини, тому не може здійснювати перерозподіл доходів і власності. Держава не повинна надавати в жодному випадку підтримки ані окремій верстві населення, ані галузі економіки. Бідні громадяни мають розраховувати лише на власні сили і не сподіватися на благочинність. Держава не може надавати підтримки у вигляді субсидій чи пільг. Рівність держава повинна гарантувати не у формі рівної плати, а в наданні всім рівної можливості за умови вільного обміну. В політичній сфері держава не повинна перешкоджати взаємодіям, ані слугувати жодній силі. На переконання Р. Нозіка і Ф. Гаєка, не існує загального блага, спільного інтересу; за такими гаслами завжди стоять чиїсь приватні зацікавлення. З позиції М. Фрідмана, Ф. Гаєк надто заперечував проти загальної ієрархії цілей, припускаючи, що цілі мають бути радше універсальними, ніж темпорально й культурно підлягати постійному переформулюванню. Саме цей аргумент він використовує і для критики держави загального благополуччя, оскільки вважає: держава не повинна визначати суспільні цілі, навіть тоді, коли вони видаються такими благами як благополуччя всіх громадян [12].

Держава не може володіти ресурсами; всі ресурси перебувають у приватній власності. Вона не отримує прибутку – податки надходять на утримання органів контролю та правоохоронних структур. Не може існувати, згідно з Р. Нозіком централізованого розподілу: «не існує жодної особи чи групи, уповноваженої контролювати всі ресурси, вирішувати як саме їх варто розподілити та роздати» [8, с. 239]. Усі рішення, котрі встановлюються в державі, є лише індивідуальними рішеннями, котрі не приймаються на користь загального блага. Ані розподіл цінностей, ані загальне благо не становлять мети держави. Це положення суперечить уявленням про соціальну державу і теорії справедливості Дж. Ролза стверджує: держава повинна займатися розподілом суспільного продукту. Ф. Гаєк аргументує: «Якщо уряд повинен визначати скільки вирощувати свиней або ж скільки автобусів повинно їздити дорогами країни, які вугільні шахти повинні діяти або за якою ціною продавати черевики, – всі ці рішення не можна вивести з формальних правил чи прийняти на довгостроковий період... Зрештою, хтось знаходить підстави, аби надати переваги у захисті одних інтересів, а не інших. Ці підстави стають частиною законодавства. Так народжуються привілеї, виникає нерівність, нав'язана урядовим апаратом...». Аби цього не трапилось, пропонує мислитель, держава повинна обмежитися лише напрацюванням загальних правил для певних ситуацій; лише індивід має право вибору, він може користатися з набору обставин та ситуацій, котрі законодавство надало громадянам. Р. Нозік категоричніший, за індивідами він залишає всю свободу вибору; держава не встановлює правила – це також робота індивідів, держава тільки спостерігає, аби вони виконувалися.

На думку вченого, держава – єдиний інститут, який жоден індивід не може зневажити, адже він володіє державною владою. Отже, природні права людини, уповноваження її захищати ці права надають державі легітимності й морального права на

використання апарату примусу. Тому Р. Нозік вважає: «мінімальна держава» – єдиний легітимний політичний інститут.

«Мінімальна держава» має на меті мінімізацію кількості порушення прав у суспільстві. Процес її виникнення, за Р. Нозіком, охоплює чотири етапи. Враховуючи нестабільність і невизначеність природного стану, індивіди створюють захисні агенції, що незабаром стають фаховими. Між захисними агенціями розгортається конкуренція, подібна до сучасної конкуренції між телефонними компаніями. Вони змагаються за «клієнтів», однак певні індивіди, згідно з висловом Р. Нозіка, залишаються «незалежними». Захисні агенції згодом покривають певні географічні ділянки, уніфікуючи засоби для захисту індивідів, стаючи монополістами захисту. Внаслідок природної конкуренції з плином часу одне з агентств стане панівним в регіоні. Це агентство має відповідний інструментарій захисту, але найбільшою перевагою є залучення великої кількості клієнтів. Це означає що вона отримує моральне право на захист індивідів. Таке велике агентство краще уніфікує поодинокі випадки порушення прав людини, є безпристрасним і сприяє більшій довірі у незалежних індивідів. Агентство-монополіст повинно розв'язати проблему з індивідами, котрі власноруч борються з порушниками їхніх індивідуальних прав і не довіряють агентствам. Оскільки насильство неможливе, на думку Р. Нозіка, захисне агентство змушене заборонити незалежним індивідам чинити правосуддя щодо його клієнтів. Водночас таке агентство вимушене прийняти під власний захист «незалежних» індивідів, котрих воно позбавило права самостійно вершити справедливість. Так, виникає різновид мінімальної держави, яка має монополію на застосування сили і збір податків для підтримки правозахисних органів і органів контролю.

Отже, Р. Нозік не визначає етапу укладання суспільного договору, подібно до Т. Гоббса та Дж. Локка; формування держави радше відбувається за принципом «невидимої руки» А. Смітта. Те, що виглядає свідомим задумом, є наслідком випадковості. Етапи виникнення мінімальної держави: 1) агентства захисту індивідів у природному стані; 2) домінуюче захисне агентство; 3) ультрамінімальна держава; 4) «мінімальна держава». Усі ці етапи, як і процес виникнення держави, – не історичні, а абстрактні. Протекційний союз, захищаючи своїх членів і використовуючи силову монополію, попередньо сповіщає про санкції проти незаконного застосування сили. Такий союз Р. Нозік називає ультрамінімальним [8, с. 50]. «Ультрамінімальна держава» втримує монополію на всіляке застосування сили, крім випадків необхідного й негайного самозахисту. Вчений Р. Кабальський констатує: право на монополійний захист від насильства одержують лише особи, що уклали з державою угоду [4]. Однак у концепції Р. Нозіка не детально описано етап переходу від «ультрамінімальної» до «мінімальної держави». Не розв'язане питання про те, чи можуть сучасні держави стати мінімальними, без етапів природного стану та захисних агентств.

За «мінімальної держави» відносини між людиною та державою мають бути зведені до мінімуму. Тому держава у процесі творення абстрактних правил поведінки повинна дотримуватися засад утилітаризму – сприяти досягненню користі максимальної

кількості громадян. «Мінімальна держава» має функції, обмежені свободою індивіда. Одночасно, Ф. Гаск перелічує напрямки, в котрих повинна працювати держава, що певною мірою перегукується з ученням Дж. Мілла: освіта, дороги, канали комунікації. До таких мінімальних функцій належать: 1) контроль за дотриманням правил спонтанного порядку; 2) гарантія та підтримка грошової стабільності. Однак, на нашу думку, мислитель значно розширює сферу компетентності держави, адже зараховує туди: 1) регулювання відносин економічних суб'єктів в умовах ринку, створення базових правил ринку; 2) підтримку діяльності таких інститутів, котрі уможливають діяльність ринкових механізмів, серед них – грошова система, канали комунікації; 3) контроль за регулюванням правил укладання угод між працедавцями та робітниками, правилами для будівництва доріг та споруд, оскільки тут перевага мудрості держави очевидна; 4) сфера зайнятості населення: держава має дбати про ринок праці, визначати позиції, необхідні державі, й залучати туди працівників, визначати можливість громадської роботи. Хоча навіть такі повноваження держави заперечують планування та диктатуру держави у цих сферах, держава також підлягає спонтанному регулюванню.

Ефективне існування держави, в тому числі й мінімальної, змушує певних людей пропонувати нові моделі функціонування держави. Проте, за Р. Нозіком, усі моделі не можуть бути реалізовані, адже для цього потрібні нереалістичні умови: підтримка моделі всіма громадянами; того хто не захоче, – доведеться «виховувати» й «переконувати», аби отримати цю згоду; зібрати достатню інформації про тих, хто може руйнувати цю модель. Функціонування держави повинно відповідати існуванню ринку; він займає нейтральну позицію щодо людських схильностей, через ціни віддзеркалюючи через ціни передаючи розсіяну всюди інформацію, та координує людську діяльність. Р. Нозік вважає: кожна модель держави, яка змушена виконувати розподільчу функцію, і держава, що ґрунтується на егалітарному принципі, не може тривалий час існувати на основі певної моделі; ці моделі швидко руйнуються. Саме тому держава у діяльності повинна, як і ринок, керуватися принципом «невидимої руки», аби найадекватніше відобразити соціальну ситуацію і потреби в державному захисті.

«Як маклер соціуму, – зауважує Р. Нозік, – держава не може поширювати свої функції за межі захисту приватного правопорядку, тобто бути більше, ніж правовою державою, яка своїм законодавством визнає, захищає і підтримує конкуренцію, ринок і ціни як засадничі принципи і доповнює їх там, де конкуренція, ринок і ціни уже є непрактикабельними» [цит. за: 11, с. 82]. На думку Ю. Романенка, згодом ця функція переростає межі мінімальної держави, оскільки кожне доповнення конкуренції, ринку та цін як упорядковуючих принципів передбачає норму або наявність однієї чи багатьох цілей, на котрі орієнтовано доповнення і котрі роблять очевидними недоліки такої редукації. Буде ця норма називатись соціальною справедливістю, свободою, спільним благом чи гуманністю – має вторинне значення. Важливий сам факт її існування й обов'язковості для політико-правового ладу, що по-різному оцінюють критики дистрибутивної справедливості [11].

Держава як політичний інститут потребує легітимності, є моральним інститутом. Ця моральність надається їй громадянами через визнання права на насильство й обов'язок захисту і має форму відповідальності перед індивідами, а також справедливого дотримання угоди про захист прав. Справедливість – функція держави, але державі необхідно залишатися ціннісно нейтральною, не мати преференцій щодо індивідів, груп, сфер чи галузей діяльності. Р. Нозік висуває три принципи справедливості для мінімальної держави, які є конкретизацією головного принципу негативної справедливості. *Перший* – принцип справедливого привласнення, того, що раніше нікому не належало. Згідно з ним, індивід, який бере у своє використання щось зі спільної власності, не повинен цим зашкодити іншим чи погіршити їхнє становище. *Другий* – принцип справедливого передання: майно може бути передано у власність іншій особі лише тоді, коли це відбувається добровільно, без використання обману й насильства. *Третій* принцип – ректифікація (виправлення) несправедливості: будь-яка несправедливість має бути ліквідована, навіть тоді, коли потрібно переглянути велику кількість дій і подій. Розподіл є справедливим, якщо відповідає цим принципам. Справедливість Р. Нозік виводить з інтуїції особистісної автономії та локківського уявлення стосовно права людини бути господарем власної долі. Ці положення він називає теорією процесу справедливості. Головні установки цієї теорії: розподіл повинен здійснюватись за справедливістю; повинні бути реалізовані історичні основи розподілу; всі заходи, спрямовані на здійснення розподілу, необхідно брати до уваги. Для дотримання справедливості не варто запитувати як відбувся розподіл; доцільно з'ясувати, наскільки справедливими є прагнення власності того чи іншого індивіда і чи буде справедливим перерозподіл. Норми права у «мінімальній державі» повинні стати правилами справедливого розподілу. Всупереч Дж. Ролзу, що вважає благо – даром богів, Р. Нозік стверджує: власність особи виправдана, коли права на неї встановлені за посередництвом принципів справедливості. Учений послуговується категорією суспільного блага; основна його характеристика така: якщо благо провадиться, неможливо буде вилучити індивідів, котрі не оплатили податків на існування держави та її функціонування. На думку Р. Кабальського, типовий приклад суспільного блага – захисні послуги державної оборони. Якщо система державної оборони фінансується й працює, то неможливо буде вивести жителів території держави із числа одержувачів виробленого для цієї території блага. Таке правило для багатьох слугує спонукальним мотивом для відмови від їхньої покупки. Раціональні індивіди зіштовхуються з міжособистісною ситуацією відомої «дилеми ув'язненого». Порушення правил (відмова платити за свою частку) є домінуючою стратегією агента: поза залежністю від того, що роблять всі інші члени суспільства, він воліє не платити за себе. Отже, суспільні послуги завжди виявляються оплаченими не повністю, навіть тоді коли кожен хотів би радше оплачувати свою участь в одержанні послуги, а ніж цієї послуги зовсім не отримувати [4].

До теорії «мінімальної держави» Р. Нозік ставиться критично. У праці «Анархія, держава і утопія» він зазначає: ідея «мінімальної держави», на перший погляд, видається

блідою і слабкою; він пропонує свій світ з найкращих можливих. Не існує єдиного виду спільноти і єдиної досконалої ідеї, як облаштувати людство. Однак більшість утопічних проєктів вписуються, за твердженням Р. Нозіка, в теорію «мінімальної держави» [8, с. 122].

Отже, мінімальна держава – це організм, що виникає спонтанно і є наслідком актів обміну та взаємного передання компетенцій. З одного боку, держава не має права вимагати від індивідів, котрі живуть на певній території, виконання своїх вимог (навіть сплати податків і виконання військового обов'язку). З іншого – громадяни не повинні отримувати жодних претензій на пільги та соціальні гарантії. Це твердження Р. Нозіка суперечить теорії справедливості Дж. Ролза. Держава може втручатися у взаємовідносини людей лише тоді коли порушуються природні свободи або ж за абсолютно добровільного розподілу визначених функцій: влада виникає на ринку індивідуальних змагань і є лише гарантом основних прав людини. «Мінімальна держава» одержує монополію на застосування сили, виняток становлять тільки випадки необхідної самооборони. Така держава – нейтральний інститут, що потребує легітимності й забезпечує справедливість у суспільстві. Нерівність у суспільстві є природною; держава не повинна з нею боротися, адже має забезпечувати рівність можливостей. Держава як організм політичний не володіє жодними повноваженнями в економічній сфері, тому не може здійснювати перерозподіл прибутків та доходів. Навпаки, громадяни мусять самі визначати, скільки вони платитимуть державі за здійснення нею функцій. Держава не може поширювати свої функції за межі захисту приватного правопорядку, тобто бути більше, ніж правовою державою, яка своїм законодавством визнає, захищає та підтримує свободу індивіда.

Список використаної літератури

1. *Бойчук М. А.* Співвідношення свободи і рівності як проблема демократії (філософський аспект) [Електронний ресурс]. / М.А.Бойчук. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_gum/Gileya/2011_44/Gileya44/F3_doc.pdf
2. *Вольнов В'ячеслав.* Фридрих Хайек и конец классического либерализма. [Электронный ресурс] / В'ячеслав Вольнов. – Режим доступа: <http://v-volnov.narod.ru/SmallWorks/>
3. HayekAndTheEndOfLiberalism.htm
4. *Гаск Фрідріх А.* Конституція свободи / Фрідріх А. Гаск ; пер. з англ. Мирослав Олійник, Андрій Королишин. – Л.: Літопис, 2002. – 555 с.
5. *Кабальський Р.О.* Неоліберальна концепція «мінімальної держави» Роберта Нозіка. [Електронний ресурс] / Р. О. Кабальський. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_51/Gileya51/F36_doc.pdf
6. *Колодій А.* Від сірої зони до кольору сонця: помаранчева революція та демократичний перехід в Україні [Електронний ресурс] /А. Колодій. – Режим доступу: <http://political-studies.com/wp-content/uploads/2009/12/orange-revolution.pdf>
7. *Мюррей Ротбард.* Етика Свободи. [Електронний ресурс] / Ротбард Мюррей. – Режим доступа : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2012/178-166-4.pdf>

8. *Нозік Р.* Анархия, государство и утопия / Роберт Нозік ; пер. с англ. Б. Пинскера; под ред. Ю. Кузнецова и А. Куряева. – М.: ИРИСЭН, 2008. – 424 с.
9. *Нозік Р.* Розподільна справедливість / Р. Нозік // Сучасна політична філософія: антологія / пер. з англ.; упоряд. Я Кіш. – К.: Основи, 1998. – С. 239–276.
10. *Ролз Джон.* Теорія справедливості /Джон Ролз; пер. з англ. О. Мокровольського. – К: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2001. – 822 с
11. *Романенко Ю.В.* Смислопродукуючі чинники англо-саксонської цивілізації в конституюванні парадигми ліберального приватизму в розумінні державної влади [Електронний ресурс] /Ю.В. Романенко// Мультиверсум: філос. альманах. – К.: Центр духовної культури, 2005. – № 50. – Режим доступу: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_50/Romanenko.htm
12. *Фріден Майкл.* Родина лібералізмів: морфологічний аналіз /Майкл Фріден // Лібералізм: антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Смолоскип, 2002. – С. 84–106.
13. *Хайек Ф.* Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма / Фридрих Август фон Хайек; пер. с англ. Е. Осиновой; под редакцией Е.Гордеевой. – М.: «Новости» при участии изд-ва «Саталлаху». 1992. – 304 с
14. *Хайек Ф.А. фон* Дорога к рабству / Фридрих Август фон Хайек. – М.: Новое изд-тво, 2005. – 264 с.
15. *Шаповал В.* Современный философско-правовой дискурс о свободе [Электронный ресурс] / В. Шаповал. – Режим доступа: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/Phd/2010_11/8_shap.pdf
16. *Hayek F.A.* Freedom and Coercion: Some Comments on a Critique by Mr. Hamowy Ronald / F.A. Hayek // Studies in Philosophy, Politics, and Economics. – Chicago: University of Chicago Press, 1967. – 349 p.
17. *Petsoulas Christina.* Hayek's Liberalism and Its Origins: His Idea of Spontaneous Order and the Scottish Enlightenment. – Cristina Petsoulas. – London: Routledge, 2013. – 224 p.
18. *Watkins J.W.N.* Philosophy in A. Seldon, ed., Agenda for a Free Society: Essays on Hayek's The Constitution of Liberty London: Institute for Economic Affairs, 1961. – P. 39–40.

*Стаття надійшла до редколегії 28.05.2014
Прийнята до друку 20.06.2014*

CONCEPT OF MINIMAL STATE: A COMPORATIVE ANALYSIS OF MODERN THEORIES OF LIBERALISM

Zinovij Burychko

*Ivan Franko National University of Lviv, Institute of Philosophy,
Department of theory and history of political science
Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: burychko@ukr.net*

The article presents an understanding of "minimal state" as a political body with a minimum amount of power to regulate the lives of individuals and realization of liberty, which is presented in the F.Hayeka's and R.Nozika's theories. Reveals an understanding of individual rights and freedoms of these thinkers. It is determined that the state is the result of spontaneous order, and the freedom of the individual, the economic feasibility and utility are defined as principles of minimal state.

Key words: "minimal state", liberty, spontaneous order, equality, law, liberalism.

КОНЦЕПТ «МИНИМАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА»: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ В СОВРЕМЕННЫХ ТЕОРИЯХ ЛИБЕРАЛИЗМА

Зиновий Бурьчко

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
философский факультет, кафедра теории и истории политической науки
ул. Университетская, 1, 79000, г. Львов, Украина
e-mail: burychko@ukr.net*

Обоснованно видение «минимального государства» как политического организма с минимальным объемом полномочий для регулирования жизни индивидов и реализации их свободы, которые представлены в теориях Ф. Гаека и Р. Нозика. Проанализированы понимание индивида, прав и свобод в этих мыслителей. Определено, что государство является следствием спонтанного порядка, а весомые принципы деятельности «минимального государства» – свобода индивида, экономическая целесообразность, польза.

Ключевые слова: «минимальное государство», свобода, спонтанный порядок, равенство, закон, либерализм.